

Tato převýchova je však nejen možná, nýbrž ona je i nutná. Bez ní, bez mravního odzbrojení nevyjde svět z bludného kruhu. Biskup Julien řekl: „Nač organisovat vědeckou techniku míru, není-li mír potřebou duší a touhou svědomí uvnitř národů, jež uzavírají ženevské smlouvy? Mír světa je duch a duch se šíří nikoli formulami čistého práva, nýbrž světlem inteligence a stykem lidí“.

Pokud se týká československého národa, bude se mravním odzbrojováním vracet k nejlepším tradicím svých dějin: k pacifistické myšlence českoobratrské, ke Komenskému, který ukazoval všem lidem cesty pokoje, hlásal, že jsme všichni obyvatelé jednoho světa a chtěl míti ze škol dílny ušlechtilého lidství. Tento úkol nám určil i pokračovatel Komenského president Masaryk, když pravil: „Politický úkol demokratické rekonstrukce Evropy musí být dovršen a vlastně umožněn mravním převychováním národů“.

PROF. DR. C. HARAOUÍ:

TŘETÍ ROK SVĚTOVÉHO MARASMU.

Výroba a spotřeba.

JAK SE KLADE OTÁZKA?

Již plné tři roky naráží světové hospodářství na různé nesnáze, které se stávají ze dne na den většími a jež jsme pokřtili jménem: krise. V podstatě tohoto slova, jímž se rozumí určitý přechodný stav, je něco optimismu, o němž by bylo záhodno si trochu pojednat. Ve věcech hospodářských určitá dávka optimismu je zrovna tak nutná jako nemocnému nebo armádě nějaká morálka, a kdyby tento optimismus jen sebe méně byl odůvodněn, střežili bychom se o něm diskutovati.

Avšak hloupý optimismus, nespočívající na žádné přesné skutečnosti, jenž očekává lepší časy jedině z toho důvodu, že podle zákona pravděpodobnosti po zlých obdobích musí přijíti také období lepší, takovýto optimismus je nebezpečný a skutečně odsouzení hodný.

„Pomůž si sám a Bůh ti pomůže.“

A zda prvním předpokladem jakékoliv pomoci není právě otevřítí si očí, podívati se na situaci a míti sílu viděti ji takovou, jaká ona skutečně je?

Z toho důvodu zavrhuje slepou důvěřivost stejně jako i malomyslnost; nechceme mít o nynější hospodářské krizi nějaký názor a priori, nýbrž ji hodláme objektivně prostudovati pokud se týče jejích původů a různých vzhledů, abychom si tímto způsobem mohli vytvořiti pravděpodobný obraz o jejím vývoji a o vyhlídkách jejího ukončení.

O této krizi se již mnoho psalo a mnoho se o ní také mluvilo; byly o ní vysloveny různé, nejrůznější názory, které často nebyly velmi správně odůvodněny. Někteří si stanovili za cíl vyhledávati všechny její příčiny a tak jednomu trpělivému německému národohospodáři podařilo se vyjmenovati plných 200 příčin krise; jiní zas tvrdí, že všechny nynější nesnáze mají jedinou společnou příčinu, a tuto příčinu vidí buď ve válce, v racionalisaci nebo také v mechanismu.

Domníváme se, že oba tábory jsou stejně vzdáleny od pravdy; je jisto, že krise má mnoho rozmanitých příčin: některé jsou rázu hospodářského, jiné rázu finančního nebo také politického; zda však tyto příčiny jsou jedny od druhých zcela neodvislé? Zda ne-

mají nějakého společného jmenovatele, o němž by bylo třeba důkladněji se rozepisovat?

Svět dnes útočí současně proti všem hlavám stohlavé hydry, zda by však nebylo rozumnějším útočiti pouze proti tělu, kde jedna dobře zasazená rána může se stát třeba smrtelnou?

Budeme se tedy úmyslně vyhýbat všem podrobnostem; my nehodláme studovati situaci té které firmy, toho kterého průmyslu nebo v té které zemi; nás neznepokojuje otázka, zda se zde jedná o krizi nadvýroby nebo o krizi podspotřeby, protože všechna tato slova pokládáme za nesmyslná.

My položíme jen jedinou otázku, která bude syntesí všech nynějších problémů a doufejme, že odpověď na tuto otázku naši situaci podá v novém světle.

„Proč nemůže člověk, třebaže si toho přeje, těžiti z ovoce svých prací?“

Ve světě je tolik obilí, vína, kávy, textilií, a přece celé zástupy lidí trpí hladem a nedostatkem oděvů; 30 milionů nezaměstnaných zbytečně volá po práci, zatím co my bychom si přáli míti všechno to bohatství, jež by práce těchto nezaměstnaných byla s to vytvořiti.

Tato nemožnost celkového rozdělení výrobků a služeb je podle velmi oblíbeného dnes výrazu neuralgickým bodem nynější konjunktury. Vysvětliti tento paradox, znamená krizi z polovice řešiti.

Tuto věc může nám osvětliti do určité míry jedině všeobecné studium dvou hlavních složek problému: výroba a spotřeba, a to jsme si právě vytkli za cíl v tomto našem pojednání.

Nejdříve bychom však chtěli zdůrazniti jaké nám skýtá naděje nějaká hospodářská náprava. Lidstvo trpí přílišným bohatstvím; jistě to není vážná nemoc: je možno ji vyléčiti rozumem a inteligencí. Doufáme, kromě Buridanova osla, nikdo z nás nebude předmětem té smutné zvláštnosti, že by zemřel vysílením mezi konví vody a hromadou sena.

I. VÝROBA.

Asi před stoletím anglický filosof Malthus v nějakém pesimistickém poblouznění předpověděl blížký konec světa vysílením a žádal, aby bylo zpomaleno tempo porodů, aby lidé neměli potomků, kteří by byli odsouzeni smrti hladem.

Teorie Malthusa došly dnes, jak se zdá, velké obliby, avšak v zcela jinačí situaci: dnes již nemá býti omezena spotřeba, nýbrž výroba; svět se dnes obává hojnosti a nikoli nedostatku. Stačilo jedno století, aby lidstvo z jedné krajnosti přešlo do krajnosti druhé, a bohužel, aby z obav jednoho filosofa se staly makatelné skutečnosti bídy.

Mezi hlavními příčinami tohoto nepořádku nynějšího hospodářského života především se poukazuje na nadvýrobu.

Podle našeho soudu tento výraz je nevhodný.

Výroba je totiž sama o sobě velmi ohebným a pružným prvem, takže se dobře může přizpůsobovati spotřebě.

Jinak však to stojí s výrobními prostředky, které vyžadují čím dál tím větších investic v penězích a velké přesuny pracovní síly. A proto žádná rychlá změna výrobního systému nemohla by se uskutečniti bez velkých ztrát a zmatků; je možno uhasiti vysoké pece, zavřítí dílny, přestat s hospodářskými pracemi na plantážích, avšak v tom případě dělník bude nezaměstnán, akcionář zůstane bez dividend: a to je krise.

Nynější neznáze nepochází tedy z nějaké nadvýroby, již by bylo snadno možno od-

pomoci, nýbrž z nadschopnosti výroby, t. j. z průmyslového a obchodního přebytku, jenž se nemůže již tak lehce pohltnouti.

Abychom došli ke dnešní situaci, bylo by třeba studovati a viděti pod jakými vlivy mohla schopnost výroby dosíci v jednom století úrovně, která nás dnes zneklidňuje, a to přes opatrnost, k níž napomínala přísnost průmyslových útvarů.

Jak se zdá, tento rychlý vzrůst vyplýval ze dvou druhů činitelů:

Jednak: z nahodilých činitelů rázu hospodářského, politického nebo finančního, jako na příklad: vývoz, válka, měnové zmatky nebo hospodářský nacionalismus.

Po druhé: z trvalých činitelů, jako spořivost, pokrok techniky atd.

Krátký přehled průmyslového vývoje umožní nám přesně určití úlohu těchto činitelů a seznámiti se se situací a s nynějšími tendencemi výrobní schopnosti.

Nejhlavnějším prvkem přeměny světa bylo ovládnutí přírodních sil pomocí vědou nadiktovaných prostředků; paliva, sluneční teplo, gravitace atd., toto všechno sloužilo k dodání dvou podstatných základů jakékoliv průmyslové výroby, t. j. teploty a práce.

Velkopřůmysl zrodil se toho dne, když parní stroj nabyl své praktické formy, když se stal použitelným a to různým způsobem. V popředí tohoto hnutí postavily se země anglo-saské v důsledku jejich bohatých uhelných ložisk a jejich obchodní mentality. V této době se podnikají velké veřejné práce, zakládají se železniční tratě, vyvíjí se paroplavba, což umožňuje hospodářské využívání jiných krajů, dosud nevzdělávaných, jakož i zásobování ze dne na den vzrůstajících průmyslových středisek. To je era šťastných podniků, poněvadž konkurence ještě není známá a poněvadž tyto podniky jsou nesporně všeužitečnosti. Dělají se vynálezy bez přestání a průmysl vzrůstá denně, aby zlepšil podmínky a prostředky celé země.

Přesto však, následkem přílišného rozvoje průmyslového kapitálu dosahuje se pomalu stavu blízkého přesycení; nové podniky jsou již méně užitečné, a proto také méně výnosné. Průmyslová výroba je nucena hledati si zahraniční odbytiště, a aby mohla využiti veškerou svoji výrobní schopnost, nalézá ve vývozu další možnosti rozvoje: uhlí, železo a práce se nyní vyměňují proti zlatu zemí méně pokročilých; tyto nové obchody s velkým ziskem znamenaly pro průmyslové národy ohromný dosud neznámý blahobyt, jenž v nich vzbudil, snad neprávem, příliš velikou důvěru v budoucnost.

Ostatně skutečnost sama si vzala za úkol poučiti lidstvo: z důvodů, o nichž se zmíníme později, obchod nemohl sledovati rytmus vzrůstu výrobní schopnosti, poněvadž se objevila konkurence, která se brzy ukázala hodně krutou. Hospodářské zmatky a poruchy stávaly se čím dál tím četnějšími a hlubšími a zápas mezi dvěma velkopřůmyslovými státy: Německem a Anglií jistě nebyl bez jakéhokoliv vlivu na rozpoutání světové války v roce 1914.

Sama světová válka byla jen pouhým krvavým pokračováním tohoto zápasu o vývoz a obchodní dopravu; čtyři leta trval tento nemilosrdný souboj mezi průmyslem Mitteleuropu a průmyslem ostatního světa.

Na obou stranách je jen jediný zákazník, stát, jehož potřeby jsou nekonečné, jenž pohlcuje všechno zboží a povzbuzuje všechna výrobní odvětví nehledě ani na výrobní cenu ani na vlastní hodnotu vyrobeného zboží. Všechny normální hospodářské podmínky jsou zničeny, všechny zákony práce zneuznány: Za těchto podmínek musela ovšem výrobní schopnost nabýti velmi obávaných rozměrů, nebezpečnějších než škody způsobené na bitevní čáře. Světová válka nijak neřešila hospodářský problém položený v roce 1914, anebo správněji řečeno, přinesla světová válka dočasné řešení následkem působených

škod; tímto způsobem poskytla strojenou práci desetkrátě zvětšenému průmyslu a bezprostřednost otázky posunula o 15 let do zadu, při čemž ji ovšem udělala složitější.

To se zpozorovalo ihned po příměří, když před stejný problém byly postaveny všechny národy; přizpůsobiti zvýšený průmyslový kapitál potřebám normální spotřeby. Co se týče Francie a Německa mohla býti tato adaptace uskutečněna následkem ohromných válkou způsobených škod; při výstavbě zničených hodnot bylo použito téhož průmyslu, jenž škodu vlastně způsobil.

V Anglii však nebyl podobný stav věcí; válkou ochuzený vnitřní trh a nešikovná finanční politika paralysovaly obnovu mezinárodních výměn: průmysl byl příliš velký, aby se mohl přizpůsobiti normálním potřebám a již deset let čekají Angličané, známí flegmatičtí a optimisté, že nastanou lepší podmínky a že budou moci otevřítí opět své továrny a poskytnouti práci milionům nezaměstnaných.

Ve Spojených Státech, obohacení působené válečnými dodávkami, vyvolalo určitou vlnu blahobytu, která se na určitou dobu prodloužila následkem odvážných prodejí. Americký průmysl nalezl rozsáhlé odbytiště na vnitřním trhu a jeho rozvoj byl usnadněn také dosud se nevyskytnuvší spekulací. Avšak i to nejrozsáhlejší odbytiště, hledí-li se do budoucna, má svoje meze, a dnes Spojené Státy s jejich miliony nezaměstnaných a s jejich rozpočtovými neznázemi musejí uznat, že jedině odvaha nepřináší vždy a bezpodmínečně také úspěch.

Francie a Německo prodělaly po světové válce stejné hospodářské fáse. Oba státy ochuzeny, jeden následkem válkou působených škod, druhý následkem svých válečných dluhů, prodělaly dobu měnového znehodnocení, v níž jejich průmysl nalezl vyumělkovaný zdroj blahobytu. V těchto dobách inflace, snadnost vývozu, neustálé zvyšování cen zboží a nejistota měn povzbuzovaly spotřebu a bezprostřední investice peněz do průmyslu v plné činnosti.

V Belgii byla téměř tatáž situace. Finanční nesnáze doby poválečné i zde působily jako činitel zvyšování výrobní schopnosti.

Pomalou se však měny stabilisovaly, čímž současně mizely také vývozní premie. Ceny pomalu dosáhly světové úrovně a trhy kolísáním směny dobyté se uzavřely.

Tehdy začaly nesnáze, které se musely nevyhnutelně objeviti, jakmile vymizely nepřirozené složky blahobytu.

Nynější hospodářská krize začala tradičními fázemi bursovní deprese, klesání cen zboží, všestranného poklesu odbytu, nezaměstnanosti a úpadků.

Tyto nesnáze okamžitě vyvolaly dalšího činitele zvyšování výrobní schopnosti: hospodářský nacionalismus.

Proti stále vzrůstající nezaměstnanosti první reakcí národů byla přísná ochrana vnitřního trhu soustavou celních tarifů. Pod ochranou podobných opatření může žítí a rozvíjetí se průmysl, který za normálních podmínek by nebyl životaschopným. Octne-li se jen jedna továrna v nesnázích, provedou se ochranná opatření umožňující založení dalších továren úplně bezplánovitě. Vedle tohoto směru přehnaného protekcionismu je zde vůle vyvážeti přese všechny překážky: zápas mezi projektilem a pancířem má také analogii na půdě hospodářství v zápasu mezi „dumpingem“ a celními tarify.

Světové hospodářství v nesnázích se tříští jako ledové kry v době tání: každá země sní o neodvislosti a o uzavření svého území: tato středověká mentalita protivící se zásadě dělby práce a zhoubná pro tak důležitý dopravní průmysl podkopává novými nesmyslnými útvary již bez tak vyčerpané hospodářství.

Kromě těchto vnějších vlivů, o nichž jsme právě mluvili, spolupůsobili také jiní skrytí činitelé.

Mezi těmito činiteli budeme jmenovati v první řadě spořivost a její výslednici: úvěr.

Debata, které tyto pojmy v poslední době vyvolaly, nutí nás k důkladnějšímu studiu této otázky.

Za svou práci neb za své peníze obdrží každý člověk určitou odměnu, která mu umožňuje požadovati pro sebe sama určitou práci od jiných, v podobě výrobků nebo služeb.

Hospodářství tedy spočívá na výměně prací: je to přímý následek zásady dělby práce.

Avšak tato výměna není ani úplná ani bezprostřední.

Velká většina lidí nevykonává bez odkladu a bez omezení svoje právo na práci jiných lidí kupováním spotřebitelných věcí. Určitá část peněz, která jsou výrazem tohoto práva, se odkládá a tvoří tak zvané úspory: t. j. rozdíl mezi prací vykonanou a prací použitou k ukojení potřeb.

Tyto pracovní možnosti tímto způsobem odložené tvoří určitý kapitál a slouží buď státu, jenž jimi zásobuje své pokladny, nebo bankám, které je rozdělují do průmyslu a obchodu ve formě úvěru.

Tento kapitál zůstane tedy v oběhu: aby něco vynášel, používá se ho k tvoření nových výrobních prostředků. Rozmach průmyslu v minulém století byl umožněn ohromnými úsporami, jichž bylo použito k rozšíření výrobní schopnosti.

Jiným činitelem stejně působícím je neustálý technický pokrok, jenž ze dne na den zlepšuje podmínky výkonnosti.

Zmechanisováním pracovní síly musí nákladná manuální práce ustupovati daleko levnější práci přírodních sil: kilovatt nahrazuje dělníka.

Tvrdilo se, že zmechanisování pracovní síly nepředpokládá její omezení, nýbrž pouhou změnu jejího zaměstnání. Dělníci, jimž stroje odňaly práci, budou zaměstnáni stavbou a obstaráváním těchto strojů. To však není správné; tvrditi totiž, že práce strojem je úspornější než práce manuální, bylo by totéž jako říci, že spotřeba pracovní síly nezbytná ke stavbě, udržování a obstarávání stroje, je menší než pracovní síla nezbytná k výkonu této manuální práce.

Tento špatný a mýlný názor vznikl asi proto, že použitím prvních strojů výrobní cena vyráběných předmětů tak silně poklesla, že jeho spotřeba mohla se zmnohonásobit: za těchto podmínek ovšem všichni dělníci, kteří následkem zmechanisování přišli o svou práci, mohli býti upotřebeni k stavbě a opatrování těchto strojů.

V nynějším stavu průmyslu, kde se již nejedná o tak rychlý pokrok, situace se ovšem poněkud změnila.

* * *

Aby určitý průmysl dospěl ke svému konečnému a úplnému rozvoji, musí projít třemi fázemi, které budeme jmenovat:

Fáze tápání;

Fáze vyzbrojení;

Fáze udržování.

Fáze tápání je zdokonalování vyráběného předmětu, jenž jen nedávno byl objeven

nebo vyšel z pokusného laboratoria, takže se mu ještě dosud nedostalo definitivní formy. První vzorky jsou příliš drahé, rychle vycházejí z mody a z oběhu. Výrobní schopnost, která se přizpůsobuje poptávce, je slabá.

Postupem času technický pokrok diktuje pravidla stavby: forma a složení vyráběného předmětu se zdokonaluje až konečně předmět stává se praktickým a trvalým, na němž se dodatečně provádějí jen nepatrné změny. V té době začíná seriová výroba: výrobní ceny klesají a začíná fáze vyzbrojení. Nový předmět došel obliby; průmysl poháněný konkurencí a povzbuzovaný touhou prodávati co nejvíce, aby se mohlo co nejlevněji prodávati, nepoměrně se rozrůstá, aby odpovídal ze dne na den vzrůstající poptávce.

Bohužel, potřeby nejsou neomezené: pomalu se dospívá ke stavu přesycení, jehož se sice nikdy nedosáhne, k němuž se však asymptoticky přibližuje předpokládaje ovšem, že jsou zde normální hospodářské podmínky. Tento pochod zrychluje ještě i samotný technický pokrok, jenž dodává předměty stále dokonalejší, omezuje poptávku.

Přicházíme tímto k fázi udržování, v níž průmysl má nahrazovati pouze zužitě a poškozené předměty. Tenkrát se přijde na to, že výrobní schopnost průmyslu je příliš velká a že omezení odbytišť vyvolává hospodářské nesnáze, v nichž dnes žijeme.

Nynější krize vyplývá totiž částečně z přechodu důležitého světového průmyslu z fáze vyzbrojení do fáze udržování. Dnešní svět je dostatečně zaopatřen vodou, světlem, teplem, pohonnými látkami, dopravními prostředky atd.; s prvními začátky fáze vyzbrojení setkáváme se jen ve vzdálených koloniích. V zemích civilisovaných omezuje se průmysl jen na nahrazování předmětů nedokonalých dokonalými.

K ukojení dopravní potřeby máme dnes železnice, automobily a létadla; pokud se týče textilií: vlnu, bavlnu, umělé hedvábí; pohonné látky jako uhlí, benzín, elektřinu; pokud se týče stavby, kámen, železo a železo-beton; pro dekoraci: aluminium, zinek a chromované železo.

Starý průmysl naráží na soustavnou konkurenci průmyslu moderního, který může získat odbytiště jen na úkor prvního; tak na příklad Dieselův motor vylidňuje továrny na parní stroje; železobeton způsobuje zánik veškerých prací v lomech a umělé hedvábí vyvolává částečnou nezaměstnanost v tkalcovnách Manchesteru.

Průmysl již nevede válku dobytelskou, nýbrž omezuje se na vyčerpávající a zhoubnou válku občanstva.

Na druhé straně technický pokrok umožňuje použití podvýrobků a opětné užití látek již jednou upotřebených: staré železo, staré pneumatiky, kovové odpadky, atd., slouží k výrobě nových předmětů. Původní průmysl nahromadil ve světě spoustu surovin, které nyní brzdí výrobu. Spousta starého nahromaděného materiálu, jako automobily, hospodářské stroje a různé jiné přístroje, překáží na trzích nových výrobků. Jelikož hmota při prvním použití nebyla úplně spotřebována, minulost tlačí budoucnost a my musíme držeti v evidenci všechno to, co nám odkázalo jedno století ohromného průmyslového rozmachu.

Jedním z nejlepších příkladů tohoto dnešního průmyslového rozmachu je zvukový film, poněvadž je nejmodernější a nejvíce bije do očí. Tento objev byl ještě asi před čtyřmi lety předmětem laboratorních prací. A dnes i v tom nejmenším městečku pěti kontinentů je již zvukový film.

Ohromná výrobní schopnost, která nás dnes velice znepokojuje, je zde proto, poněvadž každé průmyslové odvětví se podobá nebo se podobalo ve svém vývoji průmyslu

zvukového filmu. K zásobení světa automobily bylo třeba dvaceti let, deseti let k vyzbrojení každé domácnosti radiem, gramofonem, fotografickým aparátem, a pouze tří let pro přeměnu němých filmů ve filmy zvukové.

Průmysl, favorisovaný vnějšími politickými nebo finančními činiteli, podporován úsporami a technickým pokrokem vrhá se na každou novinku s takovým zápalem, že zásobení světa je otázkou několika měsíců.

Dnes můžeme vidět výsledky podobné politiky: tento průmysl vyzbrojení světa vším potřebným náradím má větší výrobní schopnost než požaduje normální spotřeba, jakož i pumpa, která v několika minutách je s to naplnit určitou nádrž, je příliš silná tehdy, když se jedná pouze o udržení hladiny v přibližně stálé výši.

Tyto úvahy nám rovněž dokazují, že v nynější době při zvyšování již bez tak velké výrobní schopnosti spolupůsobí tři další činitelé:

Hospodářský nacionalismus;

Úspory;

A technický pokrok.

Nebylo by tedy vůbec naděje nalézt východisko z nynější hospodářské krise, kdyby kromě tohoto téměř nezměnitelného prvku, jímž je výrobní schopnost, nebyla zde také jiná hospodářská složka, daleko ohebnější a která přirozeně směřuje ke zvýšení:

s p o t ř e b a.

Rozbor činitelů vplývajících na spotřebu přivede nás k závěrům ohledně znovunabytí rovnováhy mezi výrobou a spotřebou, která je základem každého zdravého hospodářského systému.

II. HRANICE SPOTŘEBY.

Příliš rychlý rozvoj výrobní schopnosti je s to vyvolat v průmyslových kruzích určité obavy pokud se týče budoucnosti; to se však nestalo, poněvadž se pevně věřilo v nekonečné zvyšování spotřeby.

Ford ve své poslední knize řekl:

„Dobrymi produkty se trh nikdy nepřesytí.“

Ve skutečnosti dva velcí činitelé mají vliv na spotřebu:

Činitel lidský.

A činitel hospodářský.

Rozeberme je, abychom měli přesný obraz o spotřebě.

Začněmež tímto činitelem lidským, jehož dlouhá neznalost přivedla nám dnes tolik nesnází.

Je jisto, že člověk má nekonečné touhy; nebyl by uspokojen ani tehdy, kdyby měl všechno, co mu současná doba může poskytnout; rychle se nabaží svým bohatstvím a svou touhu obrací k jiným cílům a jiným požitkům. V starověku se říkalo: „Ignoti nulla cupido“, avšak dnes vymaňuje se člověk z okruhu známých věcí, aby hledal další zdokonalení; je mu třeba stále většího pohodlí, touží stále po větší rychlosti, vyhledává větších požitků.

I básníková definice:

„Borné dans sa nature, infini dans ses voeux,
L'homme est un Dieu tombé qui se souvient des cieux“

má určitou cenu z hlediska hospodářského.

V ukojování svých nekonečných potřeb musí však člověk počítati i s fyzickými možnostmi a životními podmínkami; své potřeby neztotožňuje svými touhami a z toho důvodu, přes všechnen vnější tlak a přes neustálé snižování cen, nemůže spotřeba zvyšovati se do nekonečna.

Nebudeme se zdržovati fyziologickými hranicemi: nemožnost neustále jísti a pítí, nemožnost pro někoho býti pilotem letadla nebo šoférem.

Z hlediska užitečnosti jsou také určité hranice: člověk si nebude kupovat několik hodin; nikdo nedává dvoje kyvadlové hodiny na jeden krb. Počet kolébek a rakví bude vždy záviseti na počtu narozených a zemřelých.

Vedle těchto hranic jsou zde i méně absolutní činitelé, kteří však přesto hrají v této věci dosti důležitou úlohu; vrozená lenost člověka, jeho zvyky a životní podmínky.

Kupovat, používat a opatrovat různé předměty je zdrojem jak radosti tak i starostí. Mnoho lidí raději obětuje všechno, jen aby jeho klid nebyl porušen, vzdává se jakéhokoliv pohodlí, když toto předpokládá třeba sebenepatrnější úsilí; taková je povaha především Orientalců, u nichž potřeby se omezují na ty nejpotřebnější složky života. Tato bezstarostnost je zcela všeobecnou, třebaže není všude stejná a tuto lidskou vlastnost znají dobře také průmyslníci, kteří se snaží vyráběti co možná jednoduché předměty, aby získali i ty vrstvy kupujících, které se zalekly složitosti původních ještě nedokonalých výrobků.

Tak nekonečné touhy člověka jsou brzděny ve svém uskutečňování jeho pohodlím a leností. Rádi bychom měli všechno možné, avšak bez námahy, bez komplikací a hlavně bez starostí; to je věčná historie Don Quijota a Sancho Panca podávaná ze zorného úhlu politické ekonomie.

Konečně velká většina lidí není svobodna. Většina jich je někde zaměstnána, práce vyžaduje důležitý zlomek jeho volného času, tak že si nepřeje nic jiného než jednou si pořádně odpočinout. Složitost moderního života, vzdálenost pracovního místa od vlastního bydliště, atd., to velmi omezuje volnou dobu člověka, již by mohl věnovati spotřebě.

Čist, cestovat, dobře jíst, okrašlovat vnitřek svého domu, atd., to všechno vyžaduje spoustu času, zatím co moderní člověk má jen velmi poskrovnu volného času nazbyt: v horečce výroby zmenšuje se spotřeba.

Stejně i neustálé soustřeďování světa v ohromné aglomerace klade další problém: otázku prostoru.

Toho nejlepším příkladem je cirkulace v Paříži: v denním tisku se neustále uveřejňují zprávy, že francouzský automobilový trh není ještě ani zdaleka přesycen a citují se jiné země, v nichž na každou desítku obyvatelů připadají dva automobily. Myslel-li však někdo na to, jak by vypadala cirkulace v Paříži jakož i v jiných velkých městech, kdyby bylo čtyřikrát nebo ještě vícekrát větší počet automobilů než dnes? Prostor zde hraje přes všechno povzbuzování ke spotřebě určitou a to velmi imperativní umírňovací úlohu.

Stejně je tomu, pokud se týče letadel: za každou cenu má se rozvinout turistické letectví, zajímal se však někdo o to, jak byto muselo vypadat v nějakém aeropřístavu, kdyby tam mělo být deset tisíc turistických letadel?

Zda konečně je možno umístiti nábytek nějakého hradu šlechtického do moderních bytů, v nichž rozsah místností je přesně vypočten podle počtu kubičních metrů vzduchu potřebného lidskému zdraví?

Tato otázka prostoru, o níž se dosud národohospodáři vůbec nestarali, začíná při-

bývat na svém významu a začíná hrát poměrně dosti důležitou úlohu ve spotřebě, jejíž důležitost bude se zvětšovat úměrně, jestliže svět nepřestane opouštět určitou krajinu ve prospěch městských aglomerací.

Fysické možnosti a životní podmínky, toť jsou tedy složky lidského činitele, jenž byl dlouho zanedbáván, který však dnes brutálně strhuje na sebe pozornost celého světa.

Spotřebovat to neznamená pouze kupovat; spotřebovat znamená také užívat a proto je třeba, aby člověk pocítoval určitou potřebu, aby měl k tomu dostatečný čas a nezbytný prostor; avšak ohromující a unavující moderní život tvoří stále větší překážku pro spotřebu; pomalu lidský činitel stává se důležitějším než činitel hospodářský, tato jednoduchá aritmetika cen, o níž chceme se nyní rozepsati.

Zkoumejme nyní konjunkturu bez ohledu na člověka a se zřetelem pouze na jeho peněženku.

Jaké jsou nové možnosti vyskytnuvší se ve vývoji světa?

Člověk by myslel, že po jednom století ohromného zemědělského a průmyslového vývoje mělo by lidstvo sklízeti již ovoce těchto úmorných prací a že by mělo žítí způsobem snadným a pohodlným. Maje k dispozici miliony kilovatů, které nám pomáhají při vzdělávání půdy a které zmnohonásobují naši pracovní schopnost, měli bychom vlastně býti bohatými osadami, k jejichž existenci by stačil dozor a určitá správa. Bohužel, není tomu vůbec tak, stal se snad pravý opak.

I když pracovní doba dělníka byla do určité míry snížena, počet pracujících za to ohromně vzrostl. XIX. století odvádilo z venkova velké zástupy lidí, kteří by tam byli mohli v klidu žítí; ve XX. století objevily se v kancelářích a továrnách také ženy, černoši, žlutí a do ohromné armády práce byly zařazeny ty nejrůznější a nejpátečnickější národy. Přesto však toto úsilí zůstává bez výsledku, tato unavující práce bez odměny; nikdy se ještě tolik nenamluvilo o nesnázích životních, o nejistotě zítřka, o ochraně státu jako právě v této době hojnosti.

Tato situace není ostatně nová a speciální pro hospodářskou krizi; ona se již dávno skrývá v moderním hospodářském světě, v němž se již odedávna mluví s obavami o „drahém živobytí“.

„Drahé živobytí“, co to je vlastně ve skutečnosti?

Drahé živobytí znamená, že průměrná mzda má jen velmi slabou nákupní sílu a že je třeba ohromného úsilí, aby byla dosažena úroveň nějakého pořádného živobytí.

Tím se tedy ocitáme před novým paradoxem: bohatství, jímž by člověk mohl volně nakládati, neroste úměrně s výkonem jeho prací.

A tak lidový výraz „drahého živobytí“ zahaluje jeden velmi důležitý zjev, jenž ve spotřebě má skutečně přední úlohu: relativní znehodnocení práce.

Dříve než bychom přistoupili ke studiu tohoto pojmu, shrneme ještě krátce to, co jsme řekli o podmínkách spotřeby a připomínáme, že jsou zde tři hlavní činitelé, kteří tuto spotřebu omezují: přirozenost a povaha člověka, jeho životní podmínky, znehodnocení jeho práce.

(Pokračování.)

NOVÝ ROČNÍK – NOVÉ PŘEDPLATNÉ
POUKAŽTE JEŠTĚ DNES SOUČASNĚ S NEDOPLATKY PŘILOŽENOU SLOŽENKOU.